

ГУДЫ І НЕМЦЫ Ў НАРОДНАЙ СВДОМАСЦІ І ФАЛЬКЛОРЫ БЕЛАРУСАЎ (НА МАТЭРЫЯЛАХ XIX – ПАЧ. XX СТ.)

Перад тым, як перайсці да асвятлення данай праблемы, трэба патлумачыць, каго ж мы разумеем пад найменнем гуды. Адно даследчыкі (П. Шафарык) лічылі, што тапонімы з каранем 'гуд' пакінулі на тэрыторыі Літвы, у прыватнасці, Жамойці готы [1, с. 142]. У той жа час П. Шафарык і Э. Ахманьскі ўважалі, што падобнымі "аўтографамі" на беларускай і літоўскай тэрыторыі былі пазначаны паселішчы ўсходніх славян (русінаў або паланёных русінаў у XIII – XIV стст.) [1, с. 142; 2, с. 126].

М.Я. Грынблат жа, даследуючы розныя этнонімы, якія маглi мець сувязь з яцвягамі, заўважыў блізаць паміж назвамі "судаваы" – "зудус" – "жудва" – "готвезі" і "гудай", "гудас". Асноўваючыся на шматлікіх навуковых фактах, этнограф зрабіў вывад, што "этнонім "gudai" быў адным са старажытных найменняў яцвягаў" [3, с. 162]. Аднак пад найменнем гуды асабліва ў першыя стагоддзі н.э., хутчэй за ўсё, выступалі гуды-гугы-готы [4, s. 247]. І, верагодна, ніхто іншы, як яны пакінулі свае "аўтографы" тыпу этноніма гідуны (гедуны) на Палессі і геаграфічных назваў Гуды, Гудоўшчына, Гудава і інш. на астатняй тэрыторыі Беларусі. Праўда, ў пэўны гістарычны перыяд пад назвай гуды маглi выступаць іншыя этнічныя супольнасці. Не выключана, што блізка да папярэдніх гідронімы і тапонімы тыпу Судата [5], Судзені, Судзішкі, Судзелі, Судуйкі і да т.п. паходзяць ад караня гуд.

Продкі сучасных беларусаў найменні гуды, судаваы, судайляне ўжывалі і адносна яцвягаў. Пра гэта сведчаць гідронімы і тапонімы, размешчаныя ў раёнах яцвяжскай археалагічнай культуры. Мажліва, ў этнагенезе балтаў, у прыватнасці, яцвягаў прымалі ўдзел прадстаўнікі германскіх народаў.

Нашы продкі са старажытнасці ведалі, што існуюць такія народы, як гуды – готы і яцвягі – гуды, а таксама немцы.

Першым з германскіх народаў, з якім сутыкнуліся продкі сучасных беларусаў і літоўцаў, былі гуды-готы, – найбольш з іх шматлікі, жыццяздольны, ваяўнічы і развіты. Продкі цяперашніх літоўцаў і беларусаў знаходзіліся ў пастаянным кантакце з гудамі-готамі і, трэба думаць, былі пэўны час пад уладай [6], моўным і культурным уплывам астатніх або знаходзіліся ў варожых ці мірных адносінах з імі. Зразумела, чаму нашы продкі не імкнуліся і не змаглі пазбегнуць кантактаў са згаданым вышэй этнічнай супольнасцю. Бо гуды-готы аказалі вялікі ўплыў на гісторыю і культуру як Усходняй, так і Заходняй Еўропы [7, с. 255]. Таму і не дзіўна, што як у аднаго (продкаў сучасных літоўцаў), так і другога (продкаў цяперашніх беларусаў), як нам здаецца, народаў гэты ў сваёй аснове германскі этнас называўся аднолькава: гуды. Праўда, даны народ нашы продкі, верагодна, называлі яшчэ готамі і гутамі, бо пра гэта сведчаць геаграфічныя назвы, напрыклад, Гоцк і інш.

Гудскі (гоцкі) і нямецкі народы адыгралі вялікую ролю ў гісторыі і культуры Беларусі. Але калі другі этнас пакінуў нам сляды ў выглядзе пэўных тапонімаў, то першы не толькі пазначыў нашу тэрыторыю сваім этнонімам Гідуны (Палессе) і тапонімамі (Гуды, Гудоўшчына і інш.), але нават пакінуў нам і нашай краіне сваю назву: гуды (Gudai) і Гудзія (Gudija), – так у літоўскай мове называюць беларусаў і Беларусь, акрамя, безумоўна, найменняў балтарысы і Балтарысія.

Калі аб немцах і ўзаемасувязях з імі нашых продкаў мы ведаем параўнальна шмат (гістарычныя, летапісныя, літаратурныя крыніцы), то аб гудах – готах і яцвягах – гудах, ўзаемаадносінах іх з нашымі продкамі нам мала што вядома.

І ўсё ж, дзякуючы асобным гістарычным, моўным і фальклорным творах, выразам, што захаваліся ў беларускай і іншых мовах, мы можам меркаваць, якімі былі гэтыя кантакты або маглi быць.

Штосьці нам можа расказаць аб узаемаадносінах паміж дулебамі-дрыгавічамі і гудамі, хутчэй за ўсё, яцвягамі, верш "Сцяты камень" [8], напісаны К.Каганцом па матывах старажытнага падання. У ім распавядаецца пра напад гудаў (г.зн. у аснове сваёй яцвягаў) на дулебаў.

Каб зберагчы сваіх людзей, дулебскі князь Кумар выходзіць на паядынак з непрыяцельскім князем Гудам.

У мечы тнуць,

Іскры б'юць...

Ой, заўзяты бой вядуць,

Князям рукі ўжо памлелі,

Сабе спуску не даюць,

Хоць з туду саўсім счарнелі.

Кожны з князёў мае свае мэты. У гудскага князя галоўнае захапіць у дулебаў здабычу, а ў дулебскага – абараніць сваю маёмасць і люд.

Славы траціць Гуд не хоча,

З нічым да хаты ад'язджаць,

За другіх Кумар баіцца,

Каб іх у палон не аддаць.

Бой цягнецца вельмі доўга. Урэшце, Гуд перамагае. Але здарылася нечаканае.

З заўзятасці абодвы

Зысці з места не маглi, –

Пазастылі бо князі

Як першы, так другі.

І Кумар

Ды і Гуд

Разам скамянелі.

Дулебы-дрыгавічы, як сведчыць паданне, пастаянна падвяргаліся нападам гудаў. Апошнія, верагодна, не давалі спакою дулебскім вёскам, разаралі і знішчалі іх. Зусім нездарма князь Гуд «не хоча з нічым да хаты ад'язджаць», а Кумар «за другіх баіцца, каб іх у палон не аддаць». Можна згадзіцца з думкай А.Рогалева, што словы верша «бой цягнецца вельмі доўга» сведчыць пра працягласць нападаў гудаў [8].

Падзея, аб якой гаворыцца ў паданні, магла адбыцца нейдзе ў VIII – першай палове IX ст. і сведчыць аб нападах ваяўнічых гудаў на дулебаў – дрыгавічоў. Гуды ў той час уяўлялі сабой ваеннадружыннае міжплемянное аб'яднанне (на гэта ўказвае адзінае для ўсіх іх імя), якое знаходзілася прыкладна на тэрыторыі сучаснага беларуска-літоўскага памежжа.

Калі яцвягі – гуды, нам думаецца, рэзка адрозніваліся ад нашых продкаў тэмпераментам, характарам, знешнім выглядам, адзеннем, то гуды-готы і асабліва немцы [9], верагодна, такога рэзкага адрознення ад іх не мелі, таму ў беларускім фальклоры пра гэтыя два апошнія этнасы захавалася не так шмат твораў і выразаў. Можна меркаваць, што творы, у якіх бы згадваліся ўказаныя вышэй народы, не дайшлі да нас. Яно і зразумела, таму што актыўна пачалі збіраць вуснапаэтычную творчасць на Беларусі толькі ў XIX ст.

У сувязі з тым, што нашы продкі (або іх толькі частка) маглi пэўны час знаходзіцца пад уладай гудаў-готаў або часта падвяргацца іх нападам (ці нападам яцвягаў – гудаў), знаходзіцца пад іх культурным і моўным ціскам, уплывам, у

свядомасці нашых продкаў сфарміраваліся негатыўныя ўспаміны аб гудах – готах або яцвягах – гудах. Мы лічым, што тыя моўныя і фальклорныя творы або выразы, у якіх згадваецца карань ‘гуд’, з’яўляюцца водгаласамі даўнейшых адносін славян з гудамі-готамі, а то, можа, і яцвягамі – гудамі. І ўсё ж беларускія словы з каранем гуд паходзяць, хутчэй за ўсё, ад этноніма гуды-гуты-готы. У нашай мове і фальклоры ёсць словы і пэўная колькасць выказаў, у якіх сустракаюцца гэты карань: гудзіць, адгудзіць, гуджаны, адгуджаны, разгудніца і інш., “Усе дзеўку гудзілі, а яна й добрая” [10] “Калі Бог судзіць, то і чорт не разгудзіць”, “Гудзьмо, гудзьмо, дай і тут будзьмо” у знач. “Ганім, ганім, але тут будзем”(так гаварыла дваровая служба—А.Л.), “Не гудзі, не будзеш гуджаны”, “Не судзі -- не будзеш суджаны, не гудзі – не будзеш гуджаны”, “Суджана – не разгуджана”, “Не суджана, калі разгуджана”, “Што суджана, то ні разгуджана”, “Калі суджана, гды не разгуджана”, “Гудзіці – людзей судзіці”[11], “Гудзілі, гудзілі, узялі ды спрудзілі” (у знач. “Ганілі, ганілі, узялі ды з’елі”) [12].

Продкі цяперашніх беларусаў у свой час называлі сваіх паўночных і паўночна-заходніх суседзяў яцвягамі, ядзвінгамі, гудамі, судаўлянамі, судаўскімі, і ,верагодна, інш. найменнямі. Яцвягі згадваюцца ў наступных параўнаннях: “Ліцвін, як лін, яцвеж, як ёж, палавец – акунец”[13, с. 241], “Выгляда, як ядвінга”[14, с. 83]. У першым народным выразе ўказваецца на характар кожнага са згаданых народаў. Калі ліцвіны былі слізкімі, г.зн. хітрымі па сваёй прыродзе, а яцвягі, наадварот, вельмі жорсткімі, то полаўцы сумяшчалі ў сабе рысы адных і другіх, г.зн. былі як слізкімі, так і жорсткімі адначасова, бо нагадвалі сабой, па народным уяўленні, той гатунак рыбы, якой уласцівы слізкая луска і шыпы. Тое ж пра характар племені гаворыць і наступнае: “Выгляда, як ядзвінга”, г.зн. глядзіць з-за вугла як разбойнік. Аўтар цікавай публікацыі піша, што з імем яцвяг “злучылі паняцце драпежнік, рабаўнік, разбойнік”[14, с. 83].

Даследчыкі мяркуюць, што басейны Нёмана і Віліі і суседніх з імі рэк ў старажытнасці належалі балтам (яцвягам). Пра гэта сведчаць археалагічныя помнікі[15, с. 36-51]. На тое ж указваюць гідранімічныя і тапанімічныя назвы не толькі тыпу Дайнава, Дэйнова, Дэйнішкі, Дайноўка, але, хутчэй за ўсё, Ёды, Ёдакі, Ёданцы, Ёдзіна, Ёдзенікі, Ёдзішкі, Юдзеўшчына, Чорная Ганьча[16], Чорная Рэчка, Чорны Ручэй, Чорнае Балота, Чорная Крыніца, Чорная Лужа, Чорная Зямля, Чарналесце, Чорны Бор, Чорны Ельнік, Чорны Луг, Чорнапаланы, Чарнатропка, Чорная Гара, Чорны, Чорнакавалі, Чарняўшчына, Чарнілаўшчына і інш.[17], а таксама, верагодна, Жукі, Жучкі [18].

Такім чынам, як быццам усё гаворыць за тое, што жыхары, якія насялялі ў даўнейшыя часы цяперашняе беларуска-літоўскае памежжа, належалі да балтаў (яцвягаў). Але як растлумачыць той факт, што чагтыры этнасы (прусы, продкі сучасных немцаў, літоўцаў, беларусаў), хутчэй за ўсё, у VIII – IX і ,верагодна, пазней у X – XIII стст. называлі данае (між)этначнае аб’яднанне гудамі, судавамі, судзінамі, судаўлянамі і інш. падобнымі да гэтых найменнямі (апошнія тры маюць у сваёй аснове карань ‘гуд’). Сама назва гэтага аб’яднання “Гуды” (і блізкія да яе найменні “Судаваы-Судзіны-Судаўляне”) намякаюць на яго германскі карань.

Гэта ж вядомы даследчык П.Шафарык ўказваў, што на Жамойці населеныя пукты з каранем ‘гуд’ атрымалі сваю назву ад готаў[19]. А найменне *Gudas* у літоўскай мове адносна рускіх, у тым ліку беларусаў, Драшкоўскі выводзіць ад імя гот (Guoth) [20].

Як мы адзначалі, беларусы з немцамі падтрымлівалі даволі цесныя ўзаемаадносіны ў шматлікіх галінах чалавечай дзейнасці. Немцы з’явіліся на Беларусі ў якасці каланістаў. Нягледзячы на тое, што прадстаўнікі гэтага народа даволі хутка паддаліся асіміляцыі, усё-такі асабліва на першым этапе ўяўлялі сабой чужы элемент. Ад тутэйшага народа немцы

адрозніваліся касцюмам, культурай, мовай, нярэдка веравызнаннем (пратэстантызм), наогул усім сваім укладам жыцця. Усё чужое выклікала ў беларуса недавер, неахвоту яго пераймаць, і вылівалася ў жартах і кіпнах над прадстаўнікамі іншага этнаса. Можна падаць некалькі народна-паэтычных выказаў, якія сведчаць аб характары адносін першых і другіх.

Трэба заўважыць, што народна-паэтычных выказаў, у якіх згадваюцца немцы, больш запісана на заходняй частцы беларускай этнічнай тэрыторыі. Яно і зразумела, бо выхадцаў з нямецкіх зямель тут можна было часцей сустрэць, чым на іншай тэрыторыі Беларусі. Нашы продкі прыкмячалі ў немцаў станоўчыя якасці і рысы характару (працавітасць, клопат аб сабе, сваім здароўі): “У немца ўтэды пост, як мяса німа, а ўтэды свята як німа работы”, (прафесіяналізм, шчырыя адносіны да працы): “нямецкая штука”, г.зн. рэч, прадмет, зробленыя з майстэрствам.

Часам тыя ці іншыя словы (прыметкі і інш.) у вусна-паэтычных выразях беларусаў, якія ўказваюць на сувязь з немцамі, фактычна наўпростых адносін да іх не маюць: “Гаварыў бы па-нямецкі, да язык з грэчкі” (марная надзея)[21, с. 203], пар., напр.: “Гаварыў бы каток, да язык караток”, “Па-нямецкі нэцкі, а па-польскі ночвы” (калі так і гэтак няпраўда).

А вось наступныя параўнанні: “Баіцца холаду, як прусак” (пар. “Баіцца холаду, як пранцуз”) “Змёрз, як прусак” [21], верагодна, звязаны з напалеонаўскай кампаніяй 1812 г., у якой прымалі ўдзел значная колькасць немцаў. Нямецкія вайсковыя адзінкі ў складзе напалеонаўскай арміі, якая адступала з Расіі, шмат страцілі людзей, а воіны, якія засталіся, перанеслі голад, холад, хваробы.

Значыць, беларусы бачылі ў немцаў шмат чаго станоўчага. Безумоўна, не ўсё магло падабацца беларусам і ў гэтага, здавалася б, у нечым блізкага нам народа. У беларускім фальклоры, піша М.Чурак, немец прадстаўлены як чалавек занадта практычны [22, с. 70]. І гэта пазітыўная рыса, ззначае даследчыца, была высмеена ў яе крайніх праявах у пародыях на нямецкіх казанні. У іх пастыр гаворыць, што з авечкі ёсць большая карысць, чым з чалавека, бо ўсё можна ўжыць: воўну, скуру, мяса, лой і нават кішкі, а з чалавека, калі памрэ, няма ніякай карысці [22, с. 71].

Беларус і немец – ашчадныя людзі, але ў вачах беларуса немец (як і заходнееўрапеец увогуле) выглядаў яшчэ больш ашчадным, у яго ашчаднасць набывала сваю крайнасць. Таму на Беларусі (Случчыне) можна было пачуць такія параўнанні: “Скупы, як немец” [21, с.203] або “Скупы, як той чужаземец” [23, с. 428].

Такім чынам, калі ў пачатку н.э. продкі сучасных літоўцаў (і , магчыма, продкі цяперашніх беларусаў) гудамі называлі готаў, то пазней, напр., у VIII – IX, і мажліва, у X – XIII стст. у – аснове сваёй яцвягаў. Даўней назва гуды адносілася да беларусаў, некаторых груп палякаў і літоўцаў. Аднак гэты эксаэтнонім ужывалі літоўцы толькі да тых беларусаў, якія пражывалі на сучасны беларуска-літоўскім памежжы, да тых палякаў і літоўцаў, якія займалі былою прускую этнічную тэрыторыю (Калінінградская вобласць Расійскай Федэрацыі, паўночная частка мазавецкіх зямель Польшчы). Найменне Гудзія ў мове балтаў (літоўцаў) пачало распаўсюджвацца, на нашу думку, з паўднёвага (Піншчына) і паўночнага захаду Беларусі на яе астатнюю тэрыторыю. Пасля асіміляцыі яцвягаў назва гуды ў літоўскай мове ў асноўным пачала азначаць беларусаў. У цяперашні час гудамі літоўцы называюць пераважна беларусаў. Чаму найменне гуды замацавалася за беларусамі, могуць быць дзве прычыны. Першая: продкі сучасных беларусаў знаходзіліся пад ўладай гудаў-готаў [24, р. 692]. Другая: значная колькасць гудаў у даўнія часы асіміляваўся ў славян (патомкаў беларусаў).

Глыбокая і ўсебаковая распрацоўка праблемы гудаў-готаў і яцвягаў – гудаў на Беларусі можа прывесці не толькі да пашырэння нашых ведаў пра іх гістарычнае і культурнае

мінуае, узаемадзейненне з мясцовым насельніцтвам, але і дасць штуршок да павышэння цікавасці беларусаў і прадстаўнікоў германскай і балцкай моўнай сям’і да беларускай гісторыі і культуры, развіцця ў нашага народа гістарычнай і нацыянальнай свядомасці. Наш даклад не прэтэндуе на поўнае асвятленне дадзенай праблемы. Яна патрабуе далейшага свайго вывучэння.

1. На думку П.Шафарыка, назвы населеных пунктаў у Жамойці тыпу Gudy, Gudiszki, Gudajcie, Gudirwie і інш. паходзяць ад готаў. Гл., напр.: Шафарик П.И. Славянские древности. М., 1838.
2. П.Шафарык лічыць, што паселішчы ў Жамойці тыпу Гуды, Гудзішкі, Гудайце былі названыя так ад паланёных русінаў у 14 стагоддзі. Гл. Указ Соч.; Охманський Е. Иноземные поселения в Литве XIII-XIV вв. в свете этнонимических местных названий // Балто-славянские исследования 1980. М., 1981. Польскіе даследчык звяртае ўвагу на тое, што этнонімы тыпу Gudeliai, Rusinai, нават Maskoliskiai “не толькі найбольш шматлікія, але і найбольш разнастайныя з пункту гледжання іх характару і храналогіі” ў Літве і сканцэнтраваныя прыблізна ў адной пэўнай зоне. Гл.: Охманський Е. Указ. Соч. С. 115. Цікава, што са старажытных часоў, у прыватнасці ў апошняй чвэрці I тысячагоддзя, славяне пражывалі на тэрыторыі сучаснай Літвы (асабліва яе паўднёва-усходняй частцы), пра што сведчаць гідронімы і археалагічныя матэрыялы. Гл., напр.: Седов В.В. Литва и кривичи // Lietuvos archeologija. Т. 21. С. 85-86.
3. Гринблат М.Я. Белорусы. Очерки происхождения и этнической истории. Мн., 1968.
4. На думку шэрага вучоных, готы называлі самі сябе іменем ghudos, ghudos. Гл.: Giełżyński W. Jascwiegi są wśród nas. Warszawa, 2001. S. 247. Зразумела, што гудамі готаў маглі называць тыя народы, якія былі ў цесным кантакце з імі.
5. А.Непакупны лічыць, што прусам і літоўцам была вядомая назва яцвягаў тыпу лацінскай формы sudowite, sudi. Гл.: Непокупный А.П. Sudawskie, Sudowlany и еще одно старобелорусское название ятвягов // Балто-славянские исследования 1980. М., 1981. С. 192.
6. Гл.: Браун Ф. Готы // Энциклопедический словарь .- СПб., 442. На думку Э.Фрэнкеля, літоўцы называлі прусаў і беларусаў (г.зн. першапачаткова жыхароў Піншчыны – А.Л.) гудамі, бо знаходзіліся пад уладай готаў. Vide: Fraenkel E. Litauisches etymologisches Wörterbuch.- S. 174.
7. Браун Ф. Разыскания в области готско-славянских отношений. СПб., 1899.
8. Гл.: Рогалеў А. Дулебы і гуды // Голас Радзімы. 1993. № 35, 2 верас. С. 4.
9. М.Федароўскі пісаў, што “сярод сярэдне – і ўсходнеславянскіх народаў беларус найбольш нагадвае шваба (немца – А.Л.) (маецца на ўвазе, хутчэй за ўсё, тэмперамент, здольнасці, характар, ментальнасць, некаторыя з’явы ў традыцыйнай народнай і прафесійнай культуры і інш.) (Vide: Federowski M. Witebsk i Witebszczyzna // Ziemia. 1912. Т. 3. № 41. S. 661). Куды часцей сустракаюцца ў беларускім фальклору, напрыклад, вобразы цыгана, яўрэя, нават рускага і паляка, чым немца.
10. Мы запісалі гэтыя словы ў в.Любань Вілейскага р-на ад маці Літвіновіч А.М. (1920-1997).
11. Tyszkiewicz J. Opisanie powiatu Borysowskiego.- Wilno, 1847. S. 419; Federowski M. Lud białoruski na Rusi Litewskiej. Warszawa, 1935. Т. 4. S. 120, 293. Наконт выраза “Калі суджана, дык не разгуджана” А.Варлыга піша: “Вера ў людзкі лёс: калі суджана з кім ажаніцца, ці за каго замуж выйсьці, дык ганячы аднаму другога ня ўдасца намовіць, каб не жаніліся”. Гл.: Варлыга А. Прыказкі й асаблівыя выказы з Лагойшчыны ў Меншчыне // Запісы. Мюнхэн. 1963. Кн. 2. С. 171. Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча. Мн., 1979, Т. 1. С. 497. Гл.: Аксамітаў А. Прыказкі і прымаўкі: Глумач. слоўн. бел. прыказак і прымавак з арх., кафедр. збораў, рэд. выд. XIX і XX стст. 2-е выд., дапр. Мн., 2002. С. 95.
12. Гэты выраз запісаны нам ад маці Літвіновіч А.М.
13. Гл., напр.: Татур Г.Х. Очерк археологических памятников на пространстве Минской губернии и ее археологическое значение.- Мн., 1892. С. 241.
14. Гл.: Этнографический сборник. Вып. III-IV. СПб., 1858. С. 83.
15. Седов В.В. Курганы ятвягов // Советская археология. 1964. № 4. С. 36-51; Гл. карту на с. 26-27 у кн.: Квятковская А.В. Ятвяжские могильники Беларуси (к. XI-XVII вв.). Vilnius, 1998.
16. Менавіта назоўнікі жук, жучка (жучко – рус.) асацыяваліся раней з чорным колерам. Дарэчы, у народзе шырока ўжываецца параўнанне: чорны як жук. Янкоўскі Ф. Беларускія народныя параўнанні.- Мн., 1973. С. 192. Гл., напр.: Виленская губерния. Вильна, 1905. С. 35, 46, 50, 60-61, 66, 68, 73-74, 85, 100, 126, 128, 107, 194, 222, 228, 232, 241, 247, 252, 255, 263, 267, 270, 272-273, 275, 293, 295, 298, 304, 309, 312, 316, 336.
17. Гл.: Катэргі А. Чорная Русь не „Літоўская” // Голас Радзімы. 1991. № 50, 12 снеж. С. 6.
18. Праўда, са старажытных часоў, у прыватнасці ў апошняй чвэрці I тысячагоддзя, славяне пражывалі на тэрыторыі сучаснай Літвы (асабліва яе паўднёва-усходняй частцы), пра што сведчаць гідронімы і археалагічныя матэрыялы Седов В.В. Литва и кривичи // Lietuvos archeologija. Т. 21. С. 85-86.
19. Шанский Н.М. и др. Краткий этимологический словарь русского языка. М., 1971. С. 150. І ўсё ж, нягледзячы на пэўныя этнаграфічныя звесткі XIX ст. аб тым, што быццам бы яцвягам уласцівыя чорны колер валасоў і, магчыма, смуглатварасць, а таксама чорнае адзенне (гл., напр.: П.Шафарык піша, што ў Скідзельскай акрузе, на левым баку рэк Пялясы і Котры, у часы Т.Нарбута яшчэ жылі патомкі яцвягаў, якіх суседзі-літоўцы называлі Ёдвезамаі (Jodwezay), г.зн. чорнымі ракамі. Гл.: Шафарик П.И. Указ. Соч. С. 291.), мы павінны заўважыць: чорны колер валасоў або адзення не можа сведчыць на карысць пражывання на беларуска-літоўскім памежжы толькі балцкага, а не іншага, напр., германскага або паўднёвага (сармацкага) насельніцтва.
20. На думку П.Шафарыка, назвы населеных пунктаў у Жамойці тыпу Gudy, Gudiszki, Gudajcie, Gudirwie і інш. паходзяць ад готаў. П.Шафарык выказаў думку, што прусы і літоўцы замест імя “варяг” выкарыстоўвалі больш вядомае і звычайнае для іх “gudas”. Гл., напр.: Шафарик П.И. Указ. Соч. С. 142.
21. Драшкоўскі піша: “видимо, в бессознательном воспоминании народном оба эти имени являются синонимами, обозначающими один и тот враждебный литовцам воинственный народ готов – норманнов – варягов – русь. Гл.: Драшковский Н. К лингвистическому анализу имен, связанных с корнем „Рус”// Записки Сев.- Зап. Отд. Импер. Рус. Геогр. Общ.-ва. Вильна, 1912. Кн. 3. С. 345.
22. Federowski M. Lud białoruski na Rusi Litewskiej... s. 203. Пар., напр.: “Скупы, як той чужаземец”. Гл.: Беларускія прыказкі, прымаўкі і фразеалагізмы. Склаў Ф.Янкоўскі.- Мн., 1962. С. 428.
23. Czurak M. Komizm w białoruskiej prozie ludowej.- Wrocław etc., 1984. S. 70.
24. Беларускія прыказкі, прымаўкі і фразеалагізмы. Скл. Ф.Янкоўскі. Выд. др., дап. Мн., 1962.
25. Найменнем гуды ў старажытнасці балты называлі готаў і, на думку К.Бугі, “пражываючых пад гоцкай уладай славян”. Vide: Lietuviu kalbos zodynas. Т. 3.